

Annona Nova

2010

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kerényi Károly Szakkollégium

Pécs, 2011

Köszönjük a tanulmányokat lektoráló oktatók és kutatók lelkiismeretes munkáját:

Bertók Rózsa
Böhm Gábor
Guld Ádám
Kleiber Judit
Mándi Nikoletta
Medve Anna
Platthy István
Rosner Krisztina
Szabó Ádám

A kötet megjelenését támogatta:

PTE EHÖK

Pécsi Bölcsész

Oktatási Közalapítvány OKA-I-059

ISSN: 2061-4926

Felelős kiadó: Bagi Zsolt
Felelős szerkesztő: Vörös Dóra
Borítóterv: Vörös Zoltán, Glied Viktor
Borítófotó: Bihari Szilvia Anna

© A szerzők, 2011
© A szerkesztők, 2011
Minden jog fenntartva.

Tartalom

Dr. Jankovics László

Előszó

7

Theoria – Megismerés és tudás

Mátyási Róbert

„Minket csak úgy elfog a természet” –

Cselekvési normák, indokok, és vágyak viszonyáról

11

Zárdai István Zoltán

Analitikus cselekvésfilozófia, avagy mit tudhatunk meg cselekvéseinkről a nyelv által?

19

Praxis – Társadalom és művészet

Danilezsk Rita

A magyarul hallható film

31

Galambos Attila

Európa, mint dezertáló társadalom

43

Kornai Lilla

Beszédakadályozottak anyanyelvi nevelése integrált oktatásban

53

Lengyel Ibolya

Az orosz társadalom képe Fonvizin komédiáiban

69

Orbán Ida

Drogfüggés és felépülés családdinamikai megközelítése –

A másodfokú változás jelentősége

83

Szabó Ernő

Magánegyesületek temetkezési hozzájárulása Pannoniában

97

Szigeti Eszter

A homoszexualitás médiareprezentációja –

Összehasonlító mikroelemzés: index.hu vs. Company

113

Takács Bálint

Hová tűnnek a gyerekrajzok? –

A kifejezőkészség és a grafikus tevékenység motivációjának alakulása a fejlődés és az iskolai elvárások tükrében 129

Hermeneia – Értelmezés és megértés

Balassa Zsófia

Önreflexivitás a színházban – Párhuzamosság, játék 145

Komjáthy Zsuzsanna

A Kegyetlenség Színházának karcolatai 163

Márjánovics Diána

„Milyen faluba tévedhettem? Hát van itt valami kastély?” –
Franz Kafka A kastély című regénytöredékének hermetikussága 177

Tóth Viktória

Kréta kör történetek –
A nézői magatartás megváltozása Schilling Árpád rendezéseiben 195

Vörös Dóra

Az önéletrajzi dráma fogalma felé –
Arthur Miller A bűnbeesés után című drámáján keresztül 207

Az orosz társadalom képe Fonvizin komédiáiban

KÉSZÍTETTE: LENGYEL IBOLYA

Bizonyára kevés embernek mond valamit első olvasásra Denis Ivanovics Fonvizin neve, és még kevésbé ismertek komédiái, a „Brigadéros” és a „Kamasz”, melyek az orosz klasszicizmus első kiemelkedő komédiái. A művek egyedülállónak számítanak a maguk nemében, hiszen ezen alkotásával teremtette meg az író a társadalmi komédia műfaját az orosz literatúrában. Sajnos a mai irodalomoktatás elsősorban a nyugat-európai szépirodalom bemutatására fókuszál, így kevés figyelmet kap a kelet-európai, ezen belül is az orosz irodalom. Gondolok itt elsősorban a XVIII. századi orosz klasszicizmus kiemelkedő íróira, költőire. A szakirodalom a XVIII. századot „a dvorjányikok arany évszázada” kifejezéssel illeti, amiből jól látszik, hogy ebben az időben fontos szerepet töltött be a társadalomban az orosz köznemesség, vagyis a dvorjányinok. Azt gondolom, hogy ezt a szakkifejezést nyugodt szívvel alkalmazhatnánk az irodalomra is, mint „az irodalom arany évszázada”.

Ezen megállapításom több tényre is alapozom. Az első, és legfontosabb, hogy a XVIII. század a klasszikus értelemben vett orosz szépirodalom születésének időszaka. A sort talán Lomonoszovval lehetne kezdeni, akinek tudományos munkássága egyedülállónak számít a XVIII. században. Mihail Vasziljevics Lomonoszov (1711-65) a legnagyobb formátumú orosz tudós, aki egyszerre volt kémikus, fizikus, történész és költő. Azonban a mi szempontunkból most irodalmi tevékenysége fontos. A tudományos írásain („Retorika” /1748/, „Orosz nyelvtan”(1755), „Levél az orosz verselés szabályairól”(1739)¹) kívül az ódái bírnak még kiemelkedő jelentőséggel. A polihisztor Lomonoszov után a sort az orosz szentimentalista íróval Nyikoláj Mihájlovics Karamzinnal (1766-1826), Gavrila Romanovics Gyerzsavinnal (1743-1816) az orosz klasszicista költővel, Gavrila Romanovics Gyerzsavinnal (1743-1816), és az általam bemutatni kívánt Fonvizinnel érdemes folytatni.

¹ IGLÓI ENDRE-KARANCSY LÁSZLÓ 1981. 65.

A KORABELI OROSZ TÁRSADALOM

Mielőtt Fonvizin két komédiáját elemezném, szeretném egy kicsit bemutatni a korabeli orosz társadalmat. Az orosz társadalom képe sokat változott a XVIII. században. A társadalom átalakulása Nagy Péter uralkodása alatt kezdődött el, és folytatódott Nagy Katalin uralkodása alatt is, sőt a legfontosabb, és legmélyrehatóbb változások a cárnő uralkodása alatt mentek végbe. Itt elsősorban arra gondolok, hogy Péter cár támogatta a kultúrát, a művészetet, iskolákat alapított, létrehozott egy tudományos akadémiát, iparosokat hívott az országba, ezzel is gyarapítva az eddigi gyér létszámú polgárságot. A társadalom átalakulásához I. Péter oktatáspolitikája is nagyban hozzájárult, hiszen szorgalmazta az iskolák alapítását, felsőfokú intézmények létrehozását. 1724-ben megalapította a Pétervári Tudományos Akadémiát, ami nagy lökést adott a tudományok fejlődésének, és egyúttal az értelmiségi réteg kialakulásának.² Támogatta az orosz nemes ifjak külföldi tanulmányait, akik elsősorban német protestáns egyetemeken jutottak a műveltség magasabb fokára. Egy másik jelentős intézkedése volt I. Péter cárnak, ami egészen 1917-ig meghatározta az orosz államapparátust, a CSIN-rendszer bevezetése. Az 1722.január 24-én bevezetett rangtáblázat az udvarban szolgáló nemességet rangjuk alapján 3 csoportra, és ezen belül 14 fokozatra osztotta.³ Így katonai, állami és udvari rangok léteztek, ezek egy része egy bizonyos fokig a nem nemesek számára is elérhetővé vált, és felemelkedési lehetőséget biztosított számukra. Ez a rangtáblázat is jól mutatja, hogy a XVIII. században nagyon fontos szerepet töltött be az orosz „armija”. A rangtáblázatban Péter még különbséget tesz a haditengerészetben és a szárazföldön szolgáló katonák között⁴, ami az orosz társadalom militarista jellegét mutatja.

A XVIII. században Péter és Nagy Katalin reformjainak köszönhetően megjelenik egy új társadalmi réteg a raznyocsinyecek⁵, ők a nem nemesi származású vegyes rendű értelmiségiek. Egy rendkívül kevert réteg, hiszen tanulás által lehetett soraikba bejutni, így a felszabadított jobbágytól, a pravoszláv papok fiain keresztül a városi polgárság éppúgy, mint a nemesség tagja lehetett.⁶ Körükben terjedt el elsőként a felvilágosodás gondolata, a francia felvilágosult gondolkodók műveit olvasták, és rendszeresen fordí-

² FONT-KRAUSZ-NIEDERHAUSER-SZVÁK 2001. 278.

³ SZVÁK GYULA 2006. 48.

⁴ SZVÁK GYULA 2006. 48-49.

⁵ FONT-KRAUSZ-NIEDERHAUSER-SZVÁK 2001. 321.

⁶ FONT-KRAUSZ-NIEDERHAUSER-SZVÁK 2001. 321.

tották is. Ezen társadalmi réteg megjelenése az 1760-70-es évekre tehető, aminek elengedhetetlen előfeltétele volt az orosz iskolarendszer modernizálása, és új iskolák alapítása.⁷

A FRANCIA FELVILÁGOSODÁS HATÁSA AZ OROSZ TÁRSADALOMRA

A XVII.- XVIII. században Európában kezdetét vette a felvilágosult eszmék átalakulása, ami a feudális hagyományokat erősen őrző Oroszországot sem hagyta érintetlenül. A hagyományos gondolkodás átalakult, helyette megjelent a kritikai gondolkodás. A forradalmi eszmék születése, a társadalmi változások szükségszerűségének elodázhatatlanságát fejezte ki. Azonban Oroszországban ez sajátos módon jelentkezett, a felvilágosult abszolútizmus formájában.⁸ A szabadságeszmék megjelenése legelőször a parasztság jogfosztottságnak bírálataiban jelent meg, így a korban számos kisebb-nagyobb jobbágyfelkelés tört ki, közülük legnagyobb a Pugacsov-féle (1773-5) volt.⁹ A nemesség igyekezett a jobbágyság szabadságvágyát elfojtani és korlátozni, amit durva, kegyetlen bánásmóddal tett meg. Fonvizin komédiáiban erről magunk is olvashatunk egy-egy utalás, mondat erejéig. („*Amióta elszedtük a parasztoktól, amijük volt, semmit sem tudunk ki-préselni belőlük.*”¹⁰) 1767-69 között az értelmiség körében megjelenő szatirikus írásokban élesen bírálták a társadalmi ellentéteket. Nagy Katalin létrehozott egy Törvénykönyv-szerkesztő Bizottságot, aminek tagjai az orosz felvilágosult gondolkodók voltak (N. N. Popovszkij, Sz. J. Gyesznyickij, I. A. Tretyakov, D. I. Fonvizin, N. I. Novikov, I. A. Krilov, A. N. Ragyiscsev stb.), akik a bizottság ülésein és folyóirataik hasábjain fejtették ki véleményüket a társadalommal kapcsolatban.¹¹ Szatirikus folyóiratokat alapítottak, mint pl.: „Festő”, az „Erszény”, „A néző”, és a „Szentpétervári Merkurius”.¹² Maga Fonvizin is adott ki hasonló folyóiratot, „A becsületes emberek barátja, avagy Sztarodum” címmel.¹³

Mint már említettem, jelentős francia hatás érte az orosz udvart és társadalmat a XVIII. században. Elsősorban a nemesi viselkedésre, életmód-

⁷ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1986. 111.

⁸ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1986. 114.

⁹ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1986. 114.

¹⁰ ÁPRILY LAJOS 1973. 13.

¹¹ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1986. 115.

¹² V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1986. 116.

¹³ FONVIZIN 1959. 131.

ra, gondolkodásra hatott a francia felvilágosodás.¹⁴ Ezt legjobban Fonvizin „Brigadéros” című komédiájából ismerhetjük. A komédiáíró ezen művében szatirikusan mutatja be a francia divatot követő nemesi társadalmat, amivel szemben az orosz patriotizmus, mint ellenpont jelenik meg. Ekkoriban Oroszországban 10 ezer francia család élt, köztük kiváló mesteremberek, kézművesek, házitanítók, katonatisztek.¹⁵ Jeles francia pedagógusok, mint például Charles Gilbert Romme (1750-95), a Sztroganov-fivérek házitanítója, is Oroszországban tevékenykedett.¹⁶ Jelentős volt ezen kívül a franciáról oroszra fordítás, így például 1774-re 28 orosz drámát ültettek át orosz nyelvre, lefordították a Nagy Francia Enciklopédiát, a korszak nagy orosz fordítóinak köszönhetően. Így sokat fordított franciából oroszra Fonvizin, Tregyakovszkij, Szumarokov, Lukin, és még sokan mások.¹⁷

Fontos még megemlíteni a francia felvilágosodás jeles képviselőivel történő levelezéseket, amiről már korábban szó volt, így Nyikita Panyin, és maga a cárnő is élénk levelezésben állt Voltaire-rel, aki a francia felvilágosodás jeles képviselője volt, a levelezéseiben arról írt többek között, hogy hogyan kéne az orosz állam irányítását demokratikusabbá tenni, és felvilágosodás eszméinek megfelelően irányítani.¹⁸ Persze ezek a levelezések elég felületesek voltak a cárnő részéről, és csak képmutatás. Ezen kívül a francia hatásnak köszönhető még a nemesi könyvtárak létrejötte, illetve monográfiák megjelenése, közülük a legjelentősebb I. Péter életrajza volt, amit egy francia szerző írt meg.¹⁹

Ez a fajta franciaimádat sok torzulásokat is okozott az orosz társadalomban, főleg a nemesség viselkedésében, akik a francia divatot tekintették követendőnek, tartották nagyra, felsőbbrendűnek az oroszokkal szemben. Ezt a túlzott gallomániát Fonvizin, Novikov és Lukin is szatirikusan ábrázolja a műveikben, szembeállítja az orosz patriotizmussal.²⁰ Ezen kívül a dvorjányikok elengedhetetlenek tartották, hogy életükben egyszer, lehetőleg fiatalkorukban Franciaországba utazzanak, sőt hosszabb időt eltöltve ott tanuljanak. Hazatérve az ott tapasztaltak szerint akartak élni, és megvetették az orosz kultúrát, szokásokat. Ez a szellem és viselkedés nagyon jól tükröződik Fonvizin általam bemutatni kívánt komédiájában a „Brigadé-

¹⁴ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1984. 131.

¹⁵ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1984. 131.

¹⁶ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1984. 131.

¹⁷ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1986. 132.

¹⁸ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1986. 135.

¹⁹ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1986. 136.

²⁰ V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1986. 137.

rosban”, ahol a Tanácsosné csak a Franciaországban átélt élményeiről tud beszélni, és tragédiának tartja, ha valaki még nem járt Franciaországban a nemesek közül. Saját hazáját lenézi, tudatlannak, kulturálatlannak tartja.²¹

Természetesen nem csak a francia felvilágosodás hatott az orosz értelmiségre, hanem a francia írók, költők is elkezdtek foglalkozni az orosz kultúrával, nyelvvel. Itt elsősorban Diderot-t kell megemlítenünk, aki 1773-74 között tartózkodott Szentpéterváron, és hazatérve számos írása jelent meg, amelyekben magasra értékelte az orosz népi kultúrát, a tudományos vívmányokat, ugyanakkor elmarasztaló kritikával illette az elmaradott orosz társadalmat, a kizsákmányolást, a hivatalnokok önkényeskedését.²²

A BRIGADÉROS (1769)

Számos szatirikus írása született Fonvizinnak munkássága során, közülük az első legjelentősebb a „Brigadéros” volt, melyet 1769-ben írt meg, megteremtve a társadalmi komédia műfaját az orosz irodalomban. A „Brigadéros”, szatirikus komédiáról lévén szó, társadalmi kritikát fogalmaz meg, és bemutatja az orosz társadalom torzulásait. Az író által kritizált kép a nemesség gallomániája, franciaimádata. A komédia felépítése is egyértelműen ezt a francia hatást tükrözi. A műben nem a történet a lényeges, hanem a szereplők jelleme, viselkedése, hiszen rajtuk keresztül mutatja be az orosz társadalom hibáit, a nemesi életmód, viselkedés torzulásait. A mű 5 felvonásból áll, követve a francia komédiaírás szabályait. A komédia két nemesi családról szól, akik meghatározó szerepet töltenek be a CSIN-rendszerben. Mint már a mű címe is elárulja, az egyik ilyen dvorjányin család a brigadéros és felesége, illetve fiúk Ivánuska. Ők a Péter által létrehozott CSIN-rendszerben a katonai rangok közül az 5. fokozatot töltik be.²³ A másik dvorjányin család a tanácsos és felesége, a lányukkal Szóffjával. A tanácsos és családja állami hivatalt töltenek be, és a rangtáblázatban a brigadéros alatt helyezkednek el a 6. helyen.²⁴ Mindez jól mutatja, hogy a társadalmi ranglétra egy alsóbb fokán állnak, így lányuk a Brigadéros fiával történő összeházasítása előrelépést hozhatna a család számára. A feljebbjutásért való küzdelem adja a mű alaphelyzetét, amihez Ivánuska és a Tanácsosné gallomániája társul, és teszi komikussá a cselekményszálakat. A 2 családon

²¹ FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974. 10.

²² V. MOLNÁR LÁSZLÓ 1984. 141.

²³ SZVÁK GYULA 2006. 48.

²⁴ Uo.

kívül még Dobroljubov (jószívű) és a szolga szerepelnek a színen. Mint már neve is elárulja, ő egy pozitív karaktere a komédiának, és valóban igazi érzelmekkel bír, mint ahogy a neve is mutatja.

A komédia a Tanácsos házában játszódik, aki kijelenti az első jelenetben, hogy „26-án esküvő”²⁵. A tervezett esküvő a két család gyermekei, Ivánuska és Szófja között lenne, bár ezt a házasságot a szülőkön kívül senki nem támogatja. Szófja szerelme Dobroljubov, míg Ivánuska ideálja egy franciául tudó leány, akivel csak franciául lehet beszélgetni. Számára a francia nyelv a társadalomból való kiemelkedést jelenti, egy műveltebb körhöz való tartozást. Ivánuska szavai tehát jól mutatják az orosz nemesi társadalom franciáimádatát. Később kiderül, hogy a Tanácsos a házasságot csak a Brigadérosné miatt szeretné, akibe szerelemes. A Tanácsos szerelmet vall a Brigadérosnének, aki nem akarja elhinni a szavait, tévedésnek, hazugságnak véli, úgy tesz, mintha nem értené, amit mond, amiből világossá válik számunkra rettentő együgyűsége. Ebben is tükröződik a korabeli orosz nemesi társadalom sivársága, a nemesi feleségek műveletlensége. Az orosz társadalom gallomániájáról legtöbbit eláruló jelenetek Ivánuska és a Tanácsosné beszélgetései, amelyekben csak Franciaországot dicsőítik, az orosz népet, népi kultúrát lenézik, semmibe veszik, maga a Tanácsosné is arról panaszkodik, hogy milyen együgyűek az őt körülvevő emberek, és nem lehet velük magasabb, fennköltebb témákról beszélgetni.²⁶ Ők ketten nagyon jól megértik egymást, a komédia végén „egymásba is szeretnek”, ami valójában nem igazi érzelmeken alapul. Az összekötő kapocs kettőjük között a gallománia, amiben közös témára találnak egymással, és együtt vágyakoznak Franciaországba. Az egyik jelenetben Ivánuska fel is ajánlja, hogy menjen vele a Tanácsosné Franciaországba.²⁷ A következő jelenetekben szemtanúi lehetünk a Brigadéros durva viselkedésének, ami a fiával és feleségével való bánásmódban ütközik ki. A fiát teljesen lenézi a franciáimádata miatt, nem nézi semmibe a tudományokat, a műveltséget, feleslegesnek tartja ezeket, csak a katonai hivatást tartja nagyra. Ez nagyon jól ki-domborodik előttünk az első jelenetben, ahol „mindenféle művek olvasását” feleslegesnek tartja, csak a katonai „ukázok” a valamirevalók, a többi könyv, ami nem a hadseregről szól, mind felesleges szerinte.²⁸ Ezzel szemben jelenik meg Ivánuska műveltsége, francia nyelvismerete, amit egyedül

²⁵ FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974. 5.

²⁶ FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974. 18.

²⁷ FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974. 19.

²⁸ FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974. 7.

csak a hozzá hasonló műveltséggel rendelkező Tanácsosné tud értékelni, éppen ezért „durákkozza” le a Brigadéros a fiát. Egyszerűen bolondnak titulálja, mert nem volt katona, nem ismeri a hadviselést, ami a szemében érték. Az a játék lényege, hogy a kártyákat minél hamarabb le kell rakni az asztalra a játékszabályoknak megfelelően, és akinél a legutolsó kártya marad, az lesz a durák, vagyis a bolond.²⁹ A komédiában a szálak tovább bonyolódnak, hiszen a dölyfös durva Brigadéros be akarja hálózni a Tanácsos feleségét, aki persze semmi érdeklődést sem mutat iránta. A két család célja a gyermekeik összeházásítása így nem csak anyagi szempontból válik fontossá, hanem az önös vágyak kielégítése miatt is. Egyetlen, mindenféle érdektől mentes szál a komédiában Szófja és Dobroljubov szerelme. Kettőjük egymás iránt érzett vonzalma őszinte, érdekektől mentes. Dobroljubov célja feleségül venni Szófját, és kettőjük jövőjének biztosításához még vagyont is szerez, ami a lány apja előtt növeli a fiú érdemeit. Dobroljubov elmeséli, hogy míg távol volt Szófjától sikerült neki „2000 lelket szereznie”³⁰, vagyis 2000 jobbágyot, ami egyben egy kisebbfajta gazdagságot, vagyont jelent, és növeli Dobroljubov érdemeit, és egyben házasságkötési esélyeit Szófjával. A cselekményszálak egyre bonyolódnak. A Brigadéros egyre hevesebben udvarol a Tanácsosnénak, aki tudomást sem vesz az egészről. Ennek az udvarlásnak Ivánuska is a fültanúja lesz, aki egyre jobban vonzódik a Tanácsosnéhoz, aki szintén sem zárkózik el ettől a vonzalomtól. Kettőjük vonzalma egymás iránt, illetve a közöttük lévő korkülönbség megkérdőjelezi a valós érzéseket. Valójában őket az azonos érdeklődési kör köti össze, és nem az igaz, önzetlen szerelem, ami Dobroljubov és Szófja között van. A mű végén azonban fény derül a Brigadéros ármánykodására, maga a saját fia leplezi le apja tisztátalan szándékait, és próbálja megvédeni a Tanácsosnét a Brigadérossal szemben. A Brigadéros erre dühében agyon akarja csapni³¹ „bolondnak” titulált fiát. A Tanácsos a komédia végén nagyon bánkódik azon, hogy az Ivánuska és Szófja között tervezett házasságból nem lett semmi, mert a felesége a Brigadéros fiával, Ivánuskával akar lenni, illetve Ivánuska nem akarja feleségül venni a lányát. Azonban ekkor jön Dobroljubov bejelentése, hogy ő „2000 lelket” szerzett, és így ezzel a vagyonnal a háta mögött akarja feleségül venni Szófját, amire a Tanácsos áldását adja. Azonban a komédia végén végül egyedül marad a Tanácsos. A mű zárógondolata, amit ő maga fogalmaz meg „Azt mondják, hogy lel-

²⁹ http://de.wikipedia.org/wiki/Durak_%28Kartenspiel%29

³⁰ FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974. 48.

³¹ FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974. 51.

kiismeretesen élni rossz, de most magam is megtudtam, hogy anélkül élni még rosszabb”³², beismerő vallomás tettei gonosz szándékáról. Ez az utolsó mondat egyértelműen bebizonyítja előttünk, hogy a Tanácsos beismeri jellemhibáit. Az író ezzel az utolsó mondattal is rá akar mutatni a társadalom, a nemesi viselkedés hibáira. A mondat a Tanácsos szájából hangzik el, mert ő az, aki belátja saját hibáit, és számításai nem jönnek be a végén. Ezel szemben a Brigadéros nem képes változtatni viselkedésén, ő marad az a durva, önző ember, aki a mű elején volt.

Érdemes pár szót a szereplők jelleméről is ejteni, ami alapján párba lehetne őket állítani. A legkevésbé pozitív szereplője a komédiának, akiről a címét is kapta, a Brigadéros. A Brigadéros egy tipikus orosz dvorjányin. Bárdolatlan, megalomániás nemes, aki csak a saját maga érdekeit képes szem előtt tartani. A körülötte élőket elnyomásban tartja, hozzá van szokva ahhoz, hogy amit akar, azt el tudja érni, előtte nincsenek akadályok, lehetetlenek, ha kell erőszakkal, ha kell, pénzzel eléri céljait. Az érzelmek, a tudás, a kultúra számára nem érték. Tipikus példáját képezni egy korabeli orosz dvorjányinnak.

A többi szereplőt, a véleményem szerint, egymással párba lehetne állítani. Így gondolok itt elsősorban a már oly sokszor említett franciaimádó Brigadérosnéra és Ivanuskára, akik hasonló nézeteik miatt értik meg egymást, ami a kettőjük között szövődő „szerelmi szálakat” is megmagyarázza. Franciaimádatuk azonban túlzó.

A szereplők közül a Brigadérosnét és a Tanácsost lehetne még párba állítani. Mind a ketten pénzhajhászok, a vagyonszerzés érdeklí őket, de ugyanakkor mind a ketten ostobák ehhez. Kettőjük jellege azért nem teljesen hasonló, így a párba állítás nem teljesen releváns. A Brigadérosné jellege nem annyira velejéig romlott, mint a Tanácsosé. Viszont a Tanácsos a komédia végén képes beismerni tévedéseit.

A szereplők jellemét megismerve az a teóriám, hogy a Brigadéros lehetne akár maga cárnő is a hatalmaskodásai, viselkedése miatt. Ha a katonai pálya iránt érzett mély elkötelezettségét átértelmezzük, akkor ez az elköteleződés egyrészt tényleg szólhat a cárnő túlzott katonaszeretetének, de ugyanakkor a Brigadéros jellemében megjelenő túlzott katonaimádat jelképezheti a cárnő bizonyos fokú egyoldalú politikáját, ami abban nyilvánult meg, hogy a nyugati kultúrát preferálta az oroszszal szemben.

³² FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974 62.

Véleményem szerint a Brigadérosné és a Tanácsos képviselik a tipikus dvorjáynin mentalitást, míg Ivánuska, és a Tanácsosné a raznyocsinecek közé tartoznak, vagyis a nem nemesi származású értelmiséghez, aminek legkézzelfoghatóbb bizonyítéka a gallomániájuk. Szófját és Dobroljubovot a jobbágyok közé sorolnám, mert nincs szabad akaratum a komédiában, a véletlen hozza úgy, hogy végül ők ketten összeházasodhatnak, mert ha Dobroljubov nem szerez vagyont, akkor nem adja áldását a frigyre a Tanácsos. Ezen kívül „jobbágyi” mivoltukat támasztja alá, hogy a mű elején Szófja akarata ellenére erőltetni akarják a frigyét Ivánuskával. Ki vannak szolgáltatva a szülői akaratnak, ami akár cári akarat is lehetne.

Azonban milyen mondanivalóval bír a komédia a ma emberének? Kezdjük rögtön azzal, hogy Ivanuskát az apja állandó jelleggel lebolondozza, holt, ahogy a magyar közmondás is tartja, az sem „bolond”, aki hallgat. Ez az örök érvényű igazságot a komédiáról is megfogalmazza nekünk, hiszen Ivánuskát édesapja lehet, hogy mindig bolond jelzővel illeti, de ennek ellenére ő mégsem az, hiszen, ha az lenne, nem lenne képes jól franciául beszélni, és nem értene a tudományokhoz. Illetve édesapjával nem száll szembe az elején, de a végén végül ő leplezi le apja tervét, hogy behálózza a Tanácsosnét.

A másik fontos tanítása az orosz patriotizmusról szól. A komédiáról egy dialógusban megfogalmazza, hogy élhet bárhol az orosz ember a világon, ő akkor is orosz marad.³³ Ezt állítja szembe a túlzott franciaimádatával, ami ma is örökérvényű igazságként hathat, mivel nagyon sok nemzet ma ebben szenved. Elég csak ránk gondolni. Mi mindig valamelyik nagyhatalmat próbálunk követni, az általuk jónak vélt dolgokat átvenni, miközben elveszítjük saját nemzeti értékeink egy részét.

A komédia további mondanivalóját a kisebb szituációkból, szófordulatokból tudjuk megérteni. Gondolok itt arra, hogy a komédiában a pénz, a vagyon, a rang fontos szerepet játszik, holott pont ezek nem tesznek minket boldoggá, ez elég világosan meg is mutatkozik a komédiában. Jellemtorzulásokat okoz, és mikor már észreveszi az illető, késő, egyedül marad, boldogság nélkül, tervei dugába dőlnek. Így jár a mű végén a Tanácsos is, bár esetében van remény a javulásra a mű végén elhangzó utolsó mondatok alapján.

Ezen komédiája korszakalkotó volt, hiszen, mint már mondtam megteremtette a társadalmi komédia műfaját az orosz irodalomban, és visszatérhetett az állami szolgálatba, ahonnan eltanácsolták korábban.³⁴

³³ FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974. 63.

³⁴ Г. П. МАКОГОHEHKO 1959. 25

KAMASZ (1981)

A Brigadérost több mint 10 évre rá követte mondhatni az író főműve, a „Kamasz”, melyet 1781-ben írt meg, és 1782-ben jelent meg a nagyérdemű előtt.³⁵ Ezt a komédiát csak röviden szeretném bemutatni és elemezni. A komédiában Fonvizin a címet kölcsönző „Kamasz”, szerinte helytelen nevelését mutatja be, illetve kritizálja, és nevetségessé teszi Mitrofánuska dvorjányin szüleit, akik mindenféle jöttment nevelőknek fizetnek csak azért, hogy fiúk okos, művelt legyen, azonban a szülők túlbuzgósága sem veteti velük észre, hogy fiúk mennyire ostoba, és kár tanítatni, pláne holmi jöttment tanítókkal. Ezen kívül ott van egy házassági terv is, a család egyik rokonának unokahúgát, Szótfját akarják hozzáadni Mitrofánuskához. A nevelés kritikáján kívül még a jobbágyokkal való bánásmódot is kritizálja, elég csak Barmov szavaira gondolni, aki egyik mondatában a következő módon próbálja az őt ért igazságtalanságot kárpótolni: „Ahelyett, hogy futnék a saját igazam után, behajtom a kárt a parasztjaimon és azzal kész.”³⁶ Erre reflektál Prosztakova, aki egy minden hájjal megkent nemes asszonyosság. Számító, fondorlatos nő, aki mindent elkövet, hogy nyélbe üsse a számukra sok előnnyel járó házasságot a fia és Szótfja között, ezért tartja fontosnak az ő taníttatását, bár Mitrofánuska nagyon buta fiú, ezt azonban Prosztakova nem veszi észre, ami miatt ezt a gúnynevet is kapja. (Oroszul a Prosztakova „Egyszerűskét” jelent.) Együgyűségét bizonyítja, hogy a még a jobbágyok felett sem tud jól gazdálkodni, ezt bizonyítja a következő mondata: „*Megtaníthatnál rá minket is, öcsém. Mi sehogy sem boldogulunk. Amióta elszedtük a parasztoktól, amijük volt, semmit se tudunk kipróbálni belőlük. Ilyen bajban vagyunk!*”³⁷

A „Kamasz” című komédia rengeteg bölcsességet fogalmaz meg, így a következőkben ezekről szeretnék írni, és ezeket szeretném bemutatni, elemezni, mert ezek nem csak az akkori orosz társadalomról fogalmaznak meg nagy igazságokat, hanem a mai ember számára is magvas mondanivalóval bírnak.

Mint a mű elején már említettem a központi kérdése a komédiának a nevelés, mégpedig Mitrofánuska nevelése, akit a szerencsehajhász nevelők megpróbálnak némi okosságra tanítani, de ez sajnos nem sikerül nekik, mert Prosztakova fia nagyon butácska. Azonban ezt leszámítva a komédia fontos kérdéseket fogalmaz meg a nevelésről, ennek szükségességéről. Koráb-

³⁵ FONVIZIN, DENIS IVANOVIC 1974. 153.

³⁶ ÁPRILY LAJOS 1973. 13.

³⁷ U.a.

ban nem tartották fontosnak a tanítást, és mód sem volt nagyon rá, azonban ez „mostanra”, vagyis Fonvizin korára megváltozott. Mitrofánuska nevelésének szatirikus bemutatásán kívül ezt fogalmazza meg a komédiában az író.

A műben nagyon beszédesek a nevek, ami nem véletlen, így nem véletlen, hogy Szófja nagybátyja Hajdanov fogalmazza meg a legnagyobb bölcsességeket a komédiában, miközben unokahúgát próbálja a jóra nevelni, okítani. Hajdanov neve is elárulja nekünk, hogy egy éltés korú emberről van szó, aki már megtapasztalt az életben sok mindent, amit most tovább kíván adni Szófjának. Az igaz értékekről ezt tartja: „legyen szíved, legyen lelked és ember leszel mindenkoron”³⁸, ami ma is helytálló, hiszen szív és lélek nélkül az ember csak üres marad, és az alapvető emberi értékek hiányozni fognak belőle. A másik, szerintem igencsak mélyenszántó gondolat a műben, ami szintén a lelki értékekhez kapcsolódik: „Milyen igaz, az ember legfőbb kiváltsága – a lélek...”³⁹, ami valóban igaz, hisz a lélek tesz minket emberré, ettől különbözünk az állatvilágtól, és Hajdanov ezzel is fel kívánja hívni a figyelmet a lélek fontosságára, ami nagyon sok orosz nemesből hiányzik. Szófja nagybátyja beszél nekünk még az erkölcsökről is. „Az értelem igazi értékét az erkölcs adja meg. Erkölcs nélkül az eszes ember szörnyeteg.”⁴⁰ Azt gondolom, hogy ennek a mondatnak az igazságtartalmát sem vonhatjuk kétségbe, és mélységesen egyet tudunk vele érteni. Hisz az ész erkölcsök nélkül fegyverré válhat, mert az erkölcsök megléte lelkiismeretessé tesz minket, ami határt szab a rosszindulatnak.

Fonvizin nem tartja helyénvalónak a pénz nagy szerepét, amit azonban elismer, hogy ezzel együtt tisztelet is jár: „Ezzel együtt mégis azt tapasztaljuk, hogy a pénz igen gyakran rangot is jelent, a rang rendszerint méltósággal jár, a méltóságnak pedig kijár a tisztelet.”⁴¹ Azt gondolom, hogy ez a mai világban sincs másként, ha pénzed van, úr vagy, ha nincs pénzed senki vagy, ahogy a mondás is tartja. Ugyanakkor itt az ellenpélda is, hiszen Prosztakova fiát másra tanítja: „Locsog-fecseg ez a sejma, kis csillagom, ha pénzt leltél ne osztozkodj senkivel. Tartsd meg magadnak mind Mitrofánuskám. Ne tanulj ilyen bolond tudományt.”⁴² Ezzel szerintem mindannyian egyetérthetünk, hogy Prosztakova ezen álláspontja nem jelenik meg előttünk követendő példaként.

³⁸ ÁPRILY LAJOS 1973. 32.

³⁹ ÁPRILY LAJOS 1973. 33.

⁴⁰ ÁPRILY LAJOS 1973. 56.

⁴¹ ÁPRILY LAJOS 1973. 38.

⁴² ÁPRILY LAJOS 1973. 48.

A gazdagságról a következőket tartja az író: „Magam készséggel nevezem szerencsésnek az előkelőséget és a gazdagságot. ...ki az előkelő, és ki a gazdag. A méltóság fokát én ama cselekedetek fokával mérem le, amelyeket a haza üdvére tett valamennyi nagyúr, nem pedig ama cselekedetékéből, melyet dicsvágyból vitt végbe... Az én előkelő emberem természetesen szerencsés. A gazdag szintűgy. De az én mércém szerint nem az a gazdag, aki számlálja a pénzt, hogy ládába rejtse, hanem az, aki előszedi a ládafiából, ami neki felesleges, hogy segítsen azon, akinek a szüksége sincs meg.”⁴³ Ezt sem kell szerintem hosszasan magyarázni, hogy miért gondolhatja így az író, hisz ez a mai világban is így van. Mit ér a gazdagság, ha valaki kapzsi, és nem tudja megosztani a másik emberrel.

A nemesi udvarról a következőket írja: „ebben a világban szinte senki sem egyenesen halad az úton, hanem kacskaringózva, abban a reményben, hogy így hamarabb célhoz ér...de azért elég széles az út? Olyan széles, hogy ha ketten összefutnak, nem férnek el rajta. Egyikük fellöki a másikat, és az, aki lábön marad, sohasem emeli fel azt, aki a földön hever.”... Ez nem önértzet, hanem nevéen nevezve –önimádat.⁴⁴ Azt gondolom, hogy ennél jobban sem lehetne bemutatni az udvari életet. Ez az idézet is rámutat az intrikákkal teli udvari életre, ahol az előrejutás legfőbb módja, akár csak ma kacskaringós, vargabetűkkel teli volt, és egymáson keresztül, egymást fel-lökve lehetett előrejutni, és bármit is elérni. Ez ma sincs máshogy, és régen sem volt másként, sem Oroszországban, sem más nemesi udvarban. Az ön-imádat pedig elengedhetetlen volt az előrejutáshoz, hisz önmarketing nélkül akkor sem lehetett szerényen előrelépegetni.

Ilyen, és még sok más hasonló magvas mondanivalót fogalmaz meg a „Kamasz” című komédiában Fonvizin. Ezek egyrészt az orosz nemesi társadalom kritikájaként hátnak, másrészt mind a mai napig örök érvényű igazságokat fogalmaznak meg. Éppen ezért mind a mai napig műsorra tűzik az orosz színházak Fonvizin darabjait, mert a néző mindig tud belőle valami hasznosat meríteni, és tanulni.

Azt gondolom a névadásban is megmutatkozik Fonvizin zsenialitása, és az okos olvasóval olvastat a sorok között.

A „Kamasz” megírása után jelentős szatirikus műveket írt. Azonban a 80-as évek második felében megbetegedett és 1792-ben meghalt.

⁴³ ÁPRILY LAJOS 1973. 55.

⁴⁴ ÁPRILY LAJOS 1973. 35.

Irodalmi munkássága Gribojedovra és Gogolra volt nagy hatással. Maga Puskin a következőket írta róla: „Nem csak a vak uralkodó szatirikusa volt, hanem a nép barátja is”⁴⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Fonvizin 1974 Fonvizin, Denis Ivanovic: Komédii : Brigadir ; Nedorosl' ; Vseobsaâ pridvornaâ grammatika / D. I. Fonvizin ; [... poslesl. ... A. Zapadova] ; [risunki N. Muratova] Leningrad : Detskaâ Literatura, 1974
- Fonvizin 1959 Fonvizin, Denis Ivanovic: Sobrannie socinennij / D. I. Fonvizin. Moskva ; Leningrad : Hudozestvennoj Litaratury, 1959.
- Fonvizin Az orosz dráma klasszikusai / [írta Gy. I. Fonvizin et al.] ; [ford. Áprily Lajos [et al.]. Budapest : Európa Könyvkiadó, 1973.
- Фонвизин Д. И. Фонвизин: Собрание сочинений в двух томах. Москва — Ленинград Государственное Издательство Художественной Литературы 1959.
- Iglói, Tétényi Hresztomatija po ruszskoj literature XVIII veka = Válogatott fejezetek a XVIII. századi orosz irodalom történetéből / Iglói Endre, Tétényi Mária. 2. kiad. Bp. : Tankönyvk., 1989.
- Iglói, Karacsony A 18. századi orosz irodalom története / Iglói Endre, Karacsony László; kiad. a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Bp.: Tankönyvek. 1981.
- Zöldhelyi 2002 Az orosz irodalom története a kezdetektől 1940-ig /szerk. Zöldhelyi Zsuzsa./ Budapest: Nemzeti Tankvk., 2002.
- Szvák 2001 Oroszország története : Egyetemi tankönyv / Font Márta [et al.]; [szerk. Szvák Gyula] ; [a függelékét Czéh Zoltán állította össze] ; [közread. az ELTE Ruszisztikai Műhelye] 2. jav. kiad. Budapest : Maecenas, cop. 2001
- Szvák 2006 Az újkori orosz történelem forrásai: Egyetemi segédkönyv / [főszerk. Szvák Gyula]; [szerk., vál., jegyzetekkel és kommentárokkal ell. Filippov Szergej] Budapest: Pannonica, 2006.
- Szvák 2006 Újkori orosz történelem forrásai XVIII. század: Egyetemi segédkönyv / [főszerk. Szvák Gyula]; [szerk., vál., jegyzetekkel és kommentárokkal ell. Filippov Szergej] Budapest: Pannonica, 2006. 48-49

⁴⁵ IGLÓI ENDRE 1989. 151.

- Szvák, Font, Krausz,
Niederhauser
Sashalmi 2002
- Font Márta- Krausz Tamás- Niederhauser Emil- Svák Gyula:
Oroszország története. Pannonica Kiadó 2001. Bp. 278-294. o.
Sashalmi Endre: Az orosz társadalom a XVII-XVIII. Század-
ban. In: Klió történettudományi szemlélő folyóirat, 2002. (11.
évf.) 1. sz. 71. old.
- V. Molnár 1986
- V. Molnár László: A társadalmi gondolat fejlődése Oroszor-
szágban a felvilágosult abszolutizmus időszakában. In.: Világ-
történet. 1986. (8. évf.) 1-2. sz. 111-131. old.
- V. Molnár 1984
- V. Molnár László: A francia felvilágosodás és forradalom fo-
gadtatása II. Katalin Oroszországában. In.: Világtörténet. 1984.
(6. évf.) 3. sz. 131-154. old.
<http://www.fonvisin.net.ru/lib/sa/author/100002>